

LEGĂTURILE ASOCIAȚIEI „ASTRA“ CU BANATUL ÎN PERIOADA 1861—1895

Mișcarea culturală românească din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea s-a desfășurat în condiții specifice deosebite, determinate de situația social-economică și politică. Politica de deznaționalizare promovată de stăpînirea habsburgică și apoi de cea austro-ungară a făcut ca românii din aceste provincii, lipsiți de posibilități de afirmare națională în viața politică, să-și creeze așezăminte culturale la temelii cărora să pună ideea păstrării ființei naționale, folosind ca armă de luptă cultura națională, purtătoare a ideii etnice românești. Aceste instituții culturale¹ au constituit, în special pentru poporul de rînd, adevărate școli de cultivare a dragostei pentru limba și literatura românească, pentru producțiile populare, pentru istoria și tradițiile de luptă pentru libertatea națională și socială.

Printre societățile culturale, care au desfășurat în mod sistematic o activitate pentru cultura poporului român în ținuturile ocupate de Imperiul habsburgic, un rol important l-a avut asociația „Astra“. Înființată în anul 1861 la Sibiu, „Astra“ își propunea, așa cum se arăta în statute, să desfășoare o activitate pentru înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prein studiu, elaborarea și edarea de opuri, prein premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte și alte asemenea².

Intemeierea „Astrei“ trezește ecou în inimile tuturor românilor aflați sub stăpînire străină, deși activitate organizată va desfășura în primele trei decenii doar pe teritoriile Ardealului istoric.

Legăturile asociației „Astra“ cu Banatul în perioada anilor 1861—1895 se realizează prin membri, colectori, participări la expozițiile organizate de „Astra“, donații de cărți, documente, publicații de către bănățeni etc. La rîndul său, asociația „Astra“ acordă stipendii și pentru tineri bănățeni, răspindește publicațiile sale și în Banat și publică în revista „Transilvania“ documente provenite de la bănățeni.

Printre cei 212 membri cîți avea asociația „Astra“ la înființare, Banatul era reprezentat de Andrei Mocioni ca membru fondator și șase membri ordinari (Iova Popovici, Aloisiu Vlad, George Popovici, Alexandru Lebu, Grigorie Mun-

¹ Teritoriul acestor provincii a fost împînzit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea cu numeroase societăți românești de lectură, societăți de cultură ale elevilor, ale învățătorilor, de femei, reuniuni corale și teatrale, precum și de asociații cu o sferă mai largă de acțiune cum a fost „Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș“, „Astra“, „Asociația națională arădană pentru cultura și conservarea poporului român“, „Societatea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina“.

² *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*. Tip. diecezană, Sibiu, 1862, p. 25.

teanu, At. M. Marienescu)³. Pe lângă aceștia mai putem aminti și pe bănățeanul Pavel Vasici, care își desfășura activitatea la Sibiu în timpul acela și a fost ales ca membru în comitetul asociației⁴. În adunarea „Astrei” din 5 noiembrie 1861, președintele adunării comunica conținutul scrisorii lui Emanoil Gojdu, comite suprem al comitatului Caraș, prin care acesta salută înființarea asociației și promite a intra membru fondator⁵. Cu deosebită satisfacție este primită de către adunarea „Astrei” și citirea scrisorii lui Andrei Mocioni prin care acesta salută asociația și anunță trimiterea a 200 florini: „Adunarea aci și-a manifestat cea mai cordială mulțumită prin strigăte «să trăiască!»”⁶. O seamă de oameni de cultură români sînt proclamați membri onorari ai asociației. Astfel alături de membri onorari ca Aron Florian, C. Hurmuzaki, Ioan Maiorescu, Al. Papiu-Iliarian, Aron Pumnul, Simion Bărnuțiu, întîlnim și pe bănățenii Damaschin Bojincă, Ștefan Moldovan — prepoștit capitular în Lugoj —, Liviu Andrei Popp — canonic în Lugoj —, Athanasie Șandor — profesor la Arad⁷.

Înființarea „Astrei” răspunde unor necesități stringente ce se puneau în fața intelectualității române din Transilvania, conștientă de faptul că în noile condiții politice de după revoluția de la 1848—1849 era necesară, mai mult ca oricînd, luminarea poporului prin cultură și făurirea unei conștiințe naționale care să adune într-un mănunchi pe toți românii. În acest sens este semnificativă aprecierea lui I. Agîrbiceanu, referitoare la importanța creării asociației, arătînd că românii transilvăneni „... și-au dat seama că legea, limba și moșia nu se mai pot apăra numai cu arma în mînă și cu traiul deschilînit, izolat, de toate popoarele înconjurătoare, ci mai ales cu arma cea nouă, a culturii”⁸.

Cu prilejul adunării generale a „Astrei” din anul 1862, la Brașov se organizează o expoziție cu obiecte și produse agricole, de manufactură, industriale, de artă, cusături și țesături, adunate din aproape toate ținuturile românești aflate în cadrul Imperiului habsburgic. Amănunte despre această expoziție și despre desfășurarea adunării generale a „Astrei” de la Brașov aflăm din lucrarea lui Al. I. Odobescu intitulată „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român — Sesiunea din iulie 1862 în Brașov”, datată București, 1862. Scriitorul român este profund impresionat de manifestările culturale la care participă și păstrează amintiri din cele mai frumoase despre „... acele zile memorabile, în care orășelul Brașov adunase în sinu-i români din toate unghiurile întregii patrii române”⁹.

Despre expoziția organizată de „Astra”, Al. I. Odobescu spune că ea cuprindea „... o mulțime de produse agricole și manufacturate, strînse din mai toate ținuturile românești ale Ardealului și Banatului. Era cea dintîi expozițiune curat românească”¹⁰. Printre exponatele care rețin atenția scriitorului român sînt și „preșurile” țesute cu fir alb sau galben, cu ornamente și cu ciucuri lungi de lînă colorată, care se lucrează în Banat¹¹. Faptul că „Toate aceste felurite obiecte

³ *Idem*, p. 53—55.

⁴ *Idem*, p. 63.

⁵ *Idem*, p. 53.

⁶ *Idem*, p. 51.

⁷ *Idem*, p. 73—74.

⁸ I. Agîrbiceanu, *Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român — „Astra”. Ce a fost? Ce este? Ce vrea să fie?*, Sibiu, 1936, p. 4.

⁹ Al. I. Odobescu, *Opere complete*, vol. II, București, 1908, p. 274.

¹⁰ *Idem*, p. 277.

¹¹ *Idem*, p. 285.

adunate la un loc, ca o expresiune a industriei românilor de peste munți, nu da însă cît de puțin prilej vizitatorului venit din Principatele române, să simtă că trecuse granița¹² constituie pentru Al. I. Odobescu un argument care pledează în favoarea organizării unui muzeu etnografic în Principate, muzeu care să cuprindă exponate reprezentative din toate ținuturile românești ca o expresie a unității economico-culturale a tuturor românilor.

Expoziția din 1862 de la Brașov prezintă pe lingă o importanță culturală și una politică, dovedind posibilitățile de care dispuneau românii la acea vreme, deși condițiile erau vitrege. Al. I. Odobescu evidențiază în continuare și acest aspect, arătînd că „...tuturor românilor din Ardeal, din Ungaria, din Banat, din Bucovina, trebuie neapărat să le recunoaștem un merit însemnat: acela de a lucra de sineși, fără cituși de puțin ajutor din partea guvernului local și chiar adesea în contra dorințelor aceluși guvern¹³.”

O altă expoziție organizată de „Astra” care s-a bucurat, la fel, de o largă participare din partea bănățenilor a fost cea din august 1881. Încă de la începutul anului se observă o intensă preocupare în acest sens, atît prin corespondența purtată de bănățeni cu comitetul central de la Sibiu, cît și prin deseale semnalări în presa bănățeană, privitoare la amănuntele organizării și popularizării expoziției. Cu data de 1 ianuarie 1881, Pavel Rotariu din Timișoara răspunde unei scrisori a comitetului de la Sibiu, cerînd 400 de exemplare din apelul lansat de „Astra” pentru a îndemna pe toți românii să contribuie la organizarea expoziției, menționînd totodată că „vom conlucra din răspuțeri întru realizarea și succedarea mărețului scop ce și l-a pus on. asociațiune transilvană, cu referința la expusețiunea națională din 15/27 aug. a.c.”¹⁴. Apelul a fost răspîndit împreună cu oficiosul timișorean „Luminătorul”, al cărui redactor era P. Rotariu. În centrele mai importante din Banat s-au format subcomitete de organizare, care se ocupau cu probleme de popularizare a expoziției și dădeau indicațiile necesare publicului român pentru selectarea și expedierea exponatelor la Sibiu¹⁵. La Bocșa Montană se observă astfel de preocupări încă din luna ianuarie 1881. Aici cîțiva fruntași ai intelectualității locale convoacă pe toți intelectualii din cercurile administrative Bocșa și Reșița la o conferință lărgită pe data de 12 februarie 1881, pentru a alege un subcomitet în vederea organizării expoziției de la Sibiu¹⁶. La Timișoara se organizează un subcomitet din 15 persoane la începutul lunii iunie 1881¹⁷. În ședința subcomitetului din Timișoara din 3-15 iunie 1881 se expune tematica expoziției care cuprindea șase tipuri de exponate: 1) montanică (minerale și metale); 2) agecultură, silvicultură și horticultură (produse agricole, semințe, produse horticole, viticole, legume, flori etc.); 3) industrie (chimicale, conserve, vinuri, mobilă, sticlărie, țesături etc.); 4) mașini și unelte; 5) arte grafice și decorative; 6) literatură. Apoi subcomitetul lansează un apel către artiști, meseriași și în general către publicul larg pentru

¹² *Ibidem*.

¹³ *Idem*, p. 300.

¹⁴ Arhivele Statului, Sibiu, fond Astra, dos. 4/1881.

¹⁵ *Luminătorul*, 1881, nr. 8 și 46.

¹⁶ *Idem*, nr. 8, p. 4. (Organizatorii acestei conferințe lărgite sînt: Iuliu Petricu, Zaharia Botosiu, Ioan Budințianu, Mihai Panaiotu, Al. Costianu, I. Marcu, Ștefan Antonescu, Basiliu Nemoianu, Dem. Antonescu, Nicolae Avram, I. Bobora, A. Diaconu).

¹⁷ *Idem*, nr. 46, p. 3-4. (Președintele subcomitetului era P. Rotariu, vicepreședinte: George Trăilă, notari: M. Barbu și G. Gataianțiu, iar dintre membri amintim pe: P. Anca, G. Oprișiu, V. Ignea, I. Popescu, P. Iovin, C. Maniu.)

a da lucrări reprezentative: „Deci la lucru frați Români! — se spune în apel — Să cugetăm că străinii privesc cu ochii lui Argus la noi, să salvăm dară onoarea națiunii noastre, prin aceea, ce ea întregă arată naintea lumii ce are, ce știe face, ce este ea astăzi, ca să ne mîngîiem de aceea ce poate fi mine“¹⁸.

Comitetul central al „Astrei“ din Sibiu a purtat corespondență și cu Asociația națională arădană în vederea organizării în zona Arad a subcomitetelor pentru expoziție¹⁹.

Deoarece autoritățile austro-ungare nu aprobă organizarea expoziției de către „Astra“ sub motiv că în statutele asociației nu se prevede organizarea de expoziții, comitetul central de la Sibiu dizolvă subcomitetele de expoziție. Activitatea de organizare a expoziției este continuată însă de intelectualitatea română ca inițiativă particulară, întocmai cum s-a hotărît de către „Astra“²⁰.

Expoziția se deschide la 15/27 august 1881. Bănățenii participă cu numeroase exponate în special de arhitectură, inginerie și etnografie. Astfel inginerul Aureliu Diaconu (Diaconovici) din Bocșa Montană trimite o serie de proiecte de construcții și arhitectură (fațada unui hotel clădit în Bocșa Montană, în stilul renașterii, cu balcoane și diverse ornamente; fațada și situația unui palat cu două etaje; planurile bisericilor de la Denta și Jupani, ale bisericii și școlii din Sudriașiu; detalii ale unei vile; proiectul unui monument; proiect și detalii de acoperișuri; proiectul unei căi ferate; proiecte de poduri din lemn, fier și piatră; proiecte de canalizare, irigații, drenări, mașini, sală de pompe). Pe lângă acestea inginerul bocșan mai trimite și acuarele, detalii arhitectonice modelate din lut și o statueta în ghips²¹. Deosebit de apreciate au fost exponatele de etnografie din comunele bănățene, precum și produsele de vinificație și cele meșteșugărești. Pentru exponatele lor, bănățenii au primit, după un calcul aproximativ, 35 de medalii de argint, de bronz și diplome de onoare și recunoștință. Printre cei premiați cu medalie de argint amintim pe I. Popovici Deseanu din Arad pentru vinuri, Jucu Constantin din Lugoj pentru o masă de salon și Maniu Costai din Timișoara, pentru săpun. Medalii de bronz se acordă lui Aureliu Diaconovici, unor meșteșugari olari, coșocari, pantofari din Lipova, Bocșa Montană, Arad și unor producători de fructe, vin și rachiu din Cacova și Oravița. Numeroase sînt diplomele de onoare și recunoștință primite de bănățeni pentru exponate etnografice (piese de îmbrăcăminte, cilimuri, covoare, lucruri de mină) și produse meșteșugărești. În acest sens se remarcă localitățile Belint, Giulvez, Boesig, Caransebeș, Lipova, Timișoara, Oravița, Cacova, Reșița, Arad, Sînmihaiu Român, Vermeșiu, Bocșa²².

Expozițiile se înscriu alături de alte mijloace inițiate de „Astra“ cu scopul modernizării vieții economice și în general a ridicării materiale și spirituale a poporului român²³.

Bănățenii au adus importante contribuții la realizările „Astrei“ și prin cotizațiile bănești pe care le plăteau membrii asociației și prin numeroase donații în bani, cărți, documente, publicații. Taxele de la membri erau strînse de așa-

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhivele Statului Arad, fond Asociația pentru literatura română și cultura poporului român, Despărțămîntul Cultural al jud. Arad, dos. 136/1881, f. 2.

²⁰ *Luminătorul*, 1881, nr. 53, p. 1.

²¹ *Idem*, nr. 74, p. 2.

²² *Idem*, nr. 82, p. 3; nr. 83, p. 3—4; nr. 84, p. 4; nr. 89, p. 4; nr. 90, p. 4.

²³ Amănunte în acest sens în: Vasile Dobrescu, „Astra“, în *viața social-economică a românilor din Transilvania (1861—1918)*, în *Marisia*, 1978, nr. 8, p. 175—200.

numiții „colectorii“, care duceau și o muncă de lămurire pentru înrolarea în rândurile „Astrei“. Recrutarea de membri ai „Astrei“ în Banat, mai ales în părțile arădane, se desfășura mai anevoios, avînd în vedere că la Arad ființa o asociație culturală similară cu cea de la Sibiu. Astfel Athanasie Șandor, prin scrisoarea datată Arad, 10/22 iulie 1862, adresată comitetului central al „Astrei“, arată că nu a putut „colecta“ decît 1 florin de la Simeon Popovici, iar din partea sa trimite 10 florini²⁴. O mai mare participare se observă din partea lugojenilor, unde Iova Popovici „colectează“ în 1863 — 68 florini de la Constantin Rădulescu, Ștefan Moldovan, Ioan Iovița, Aron Damaschin, Andrei Liviu, Mihăilă Nagy, Petru Petrușca, Aurel Maniu, Iulian Ianculescu și Constantin Wuia²⁵, iar în 1864 la aceștia se adaugă Constantin Udrea și Petru Catrnsia²⁶. Din Mehadia sînt menționați în 1864 doi membri, „colectorul“ Dimitrie Iacobescu și Simeon Popovici²⁷. În anul 1869 revista „Transilvania“ publică o listă a „colectorilor“ „Astrei“. Pentru Banat sînt menționați următorii: Athanasie Șandor din Arad, Iova Popovici și Popa Vița din Lugoj, Alexandru Ciordanu și Ioan Țieranu din Lipova, Dimitrie Iacobescu din Mehadia, Ștefan Filip din Remetea și Petru Cermona din Timișoara²⁸. În decursul anilor 1862—1895 mai sînt menționați și alți membri ai „Astrei“ din Banat. Parcurgînd registrele de evidență a corespondenței către „Astra“, precum și colecția revistei „Transilvania“, întîlnim mențiuni sporadice referitoare și la membrii asociației din diferite localități bănățene. Ilustrul om politic și de cultură Vincențiu Babeș, originar din Banat, poartă o intensă corespondență cu „Astra“, fiind încă din primii ani de existență a asociației și „colector“²⁹. Alți intelectuali bănățeni — care apar în listele membrilor societății — sînt: Lazăr Ionescu din Arad (menționat ca membru al asociației în anul 1863/1864)³⁰, Nicolae Tincu Velea din Secaș (1863—1864)³¹, Tătucu Nicolae din Iablanița (1864)³², Silvani Matei din Bocșa Română (1869/70)³³, I. Popovici Descanu din Arad (1868/69)³⁴, David Ursu din Marginea (1869/70), Petru Rațiu din Lugoj (1869/70)³⁵, Dumitru Stoica și Ioan Popovici din Vaidei (1869/70), Andrei Danilă din Coștei (1869/70)³⁶, Pavel Popu, Nicolae Oncu, Ioan Berceanu și Francisc Hossu Longin din Arad, Gregoriu M. Marienescu și Iosif Botto din Lipova, Alexiu Popescu din Bocșa Română (consemnați ca membri la adunarea generală a „Astrei“ de la Deva, la 10 august 1874)³⁷, Nicolae Proșteanu și Ioan Maier din Lugoj (1868—1872)³⁸, Mihai Besanu din Lugoj (1874/75)³⁹, episcopul Victor Mihaly și Petru Popu din Lugoj (1877)⁴⁰, Simeon Tamașiu din Lugoj (1877)⁴¹,

²⁴ Arhivele Statului Sibiu, fond Astra, dos. 183/1862.

²⁵ *Idem*, dos. 49/1863.

²⁶ *Idem*, dos. 177/1864.

²⁷ *Idem*, dos. 216/1864.

²⁸ *Transilvania*, 1869, nr. 11, p. 130—132.

²⁹ Arhivele Statului Sibiu, fond Astra, registru nr. 28/1861—1868, f. 3—4; nr. 29/1869—1874, f. 5.

³⁰ *Idem*, reg. 28, f. 20.

³¹ *Idem*, dos. 190/1863 și 180/1864.

³² *Idem*, dos. 216/1864.

³³ Biblioteca „Astra“ Sibiu, fond Manuscrise, cota M. VIII/1/1.

³⁴ *Transilvania*, 1870, nr. 7, p. 87.

³⁵ *Idem*, nr. 18, p. 218.

³⁶ *Idem*, nr. 22, p. 277.

³⁷ *Idem*, 1874, nr. 19, p. 224.

³⁸ *Idem*, p. 232.

³⁹ Arhivele Statului Sibiu, fond Astra, dos. 102/1875.

⁴⁰ *Transilvania*, 1877, nr. 15, p. 180 și nr. 19, p. 228.

⁴¹ *Idem*, nr. 11, p. 132.

episcopul Ioan Popasu din Caransebeș (membru al secțiunii filologico-istorice, 1878)⁴², Teodor Filip din Lugojul de Sus și George Vuia din Arad (1877/78)⁴³, Alexandru Ternoveanu din Orșova (1876—1880)⁴⁴, biserica din Sinmihaiu și Gabriel Popdanu din Sinandrei (1880/81)⁴⁵, George Dobrin din Lugoj (1880/81)⁴⁶, Fabiu Reziu, George Martinescu și Titu Hațiegu din Lugoj, Teodor Păcățianu, notar în Jadani și Andrei Ghidiu din Oravița (1883)⁴⁷, Petru Tisu din Panciova (1884)⁴⁸, Ioan Russu-Micu, Dimitrie Balanescu și Andrei Boboroni din Biserica Albă, Ludwig Mehes, medic în Mehadia (1885)⁴⁹, Emanuil Ungureanu din Timișoara (1887)⁵⁰, Ioan Pinciu din Caransebeș și George Sima din Cărpiniș (1889)⁵¹, Alexandru Lemenyi din Bocșa, Ianculescu Simeon și Moise Micu din Poiana Mărului (1890)⁵², Ioan Bunea din Cacova (1894)⁵³, Lazaru Petco din Arad (1894)⁵⁴, Ilie Trăilă din Oravița, Alexandru Crenian din Reșița, Ioan Lințiu din Caransebeș, Lazăr Roșculeț din Satu Nou și Lazăr Șimon din Ciacova (1895—1896)⁵⁵.

Cele mai importante contribuții în bani erau ale membrilor fondatori care plăteau o taxă de 200 florini. Din Banat sînt consemnați ca membri fondatori al „Astrei“ membrii familiei Mocioni (Anton, George, Victor, Alexandru, Eugen și Zeno), episcopul Nicolae Popea din Caransebeș⁵⁶, colonelul David Ursu din Marginea, Petru Rațiu, canonic școlar în Lugoj⁵⁷ și Aurel Maniu, notar public în Oravița⁵⁸. Importante donații s-au făcut de către bănățeni pentru fondul inițiat de „Astra“ în vederea înființării unei Academii de drept⁵⁹, pentru susținerea Școlii superioare de fete de la Sibiu, ale cărei cursuri au început în anul școlar 1886/1887, precum și pentru fondul general al asociației. Din Lugoj, canonicul Matei Kiss a lăsat prin testament în anul 1878 suma de 400 fl. pentru „Astra“ și fondul său în vederea întemeierii unei Academii române de drept⁶⁰, iar Aurel

⁴² *Idem*, 1878, nr. 6, p. 72.

⁴³ *Idem*, nr. 19, p. 228.

⁴⁴ *Idem*, 1881, nr. 13—14, p. 111.

⁴⁵ *Idem*, nr. 23—24, p. 205.

⁴⁶ *Idem*, 1882, nr. 23—24, p. 202.

⁴⁷ *Idem*, 1883, nr. 17—18, p. 124—125.

⁴⁸ *Idem*, 1884, nr. 17—18, p. 139.

⁴⁹ *Idem*, 1886, nr. 15—16, p. 138.

⁵⁰ Arhivele Statului Sibiu, fond Astra, dos. 201/1887.

⁵¹ *Transilvania*, 1890, nr. 4, p. 127 și nr. 7, p. 220.

⁵² *Idem*, nr. 9, p. 292.

⁵³ *Idem*, 1894, nr. 9, p. 309.

⁵⁴ *Idem*, 1895, nr. 9, p. 294.

⁵⁵ *Transilvania* (Partea Oficială), 1896, p. XXVI, XXXVI și XXXVIII. Este posibil să fi fost mai mulți membri bănățeni ai „Astrei“ în perioada de care ne ocupăm, însă pînă în prezent nu am depistat informațiile necesare pentru a-i putea menționa.

⁵⁶ *Transilvania*, 1885, nr. 17—18, p. 152 și 1895, nr. 2, p. 40.

⁵⁷ *Idem*, 1870, nr. 18, p. 218.

⁵⁸ *Idem*, 1891, nr. 5, p. 157.

⁵⁹ Deziderat al românilor transilvăneni încă din secolul al XVIII-lea, formulat în petiții către guvern în anii 1849, 1850, 1851, dar fără rezultat. Adunarea generală a „Astrei“ din august 1870 de la Năsăud hotărăște să strîngă suma de 600.000 fl. pentru înființarea acesteia. Pînă în 1883 se adună doar 20.501 fl. Din acest an „Astra“ sistează administrarea separată a fondului și hotărăște intrarea sumei în fondul general al asociației.

⁶⁰ *Transilvania*, 1878, nr. 23, p. 274. Mențiunea încasării sumei este făcută în ședința Comitetului asociației din 1 ianuarie 1887 sub forma a două acțiuni ale băncii „Albina“ în valoare de 200 fl. fiecare și 60 fl. în bani (*Transilvania*, 1887, nr. 1, p. 12—13).

Fig. 1 — Diploma de membru onorar al „Astreii” acordată lui Ștefan Moldovan din Lugoj, noiembrie 1861 (original în Arhiva Mitropoliei Banatului din Timișoara).

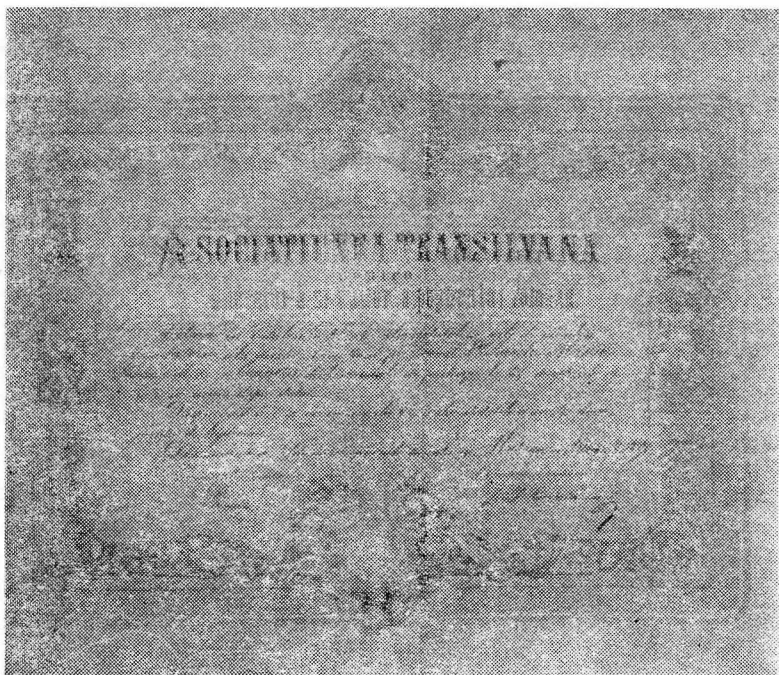

Fig. 2 — Diploma de membru fondator acordată lui Aurel Maniu din Oravița, 17 august 1891 (Biblioteca „Astra” Sibiu, cota CXII/39).

Maniu se oferea în 1891 să plătească în fiecare an 200 fl.v.a. care să fie distribuiți ca ajutoare pentru elevele școlii de fete din Sibiu⁶¹. Institutul de credit și economii „Victoria“ din Arad a votat în adunarea generală din anul 1895 acordarea sumei de 1200 fl. pentru scopurile culturale ale „Astrei“⁶². Bănățenii au sprijinit inițiativele culturale ale „Astrei“ atît prin contribuțiile în bani, cit și prin donații de cărți, obiecte, documente, publicații etc. Astfel, Cornelia Brădiceanu din Lugoj donează cărți⁶³ și colectează modele de lucru de mină pentru Școala de fete din Sibiu⁶⁴. Revista „Transilvania“ publică o serie de liste cu persoane care fac donații pentru Școala de fete, liste în care sînt amintiți și o mulțime de intelectuali bănățeni din Lugoj, Caransebeș, Arad, Curtici, Pecica Română, Sinmihai, Orșova, Panciova, Glimboca, Toracul Mic, Toracul Mare, Cenad, Bocșa Montană, Timiș-Slatina, Reșița Montană⁶⁵. Simion Manguica din Orașița donează „Astrei“ în 1891 întreaga sa bibliotecă compusă din 486 lucrări în 728 volume referitoare îndeosebi la istorie și filologie⁶⁶, Ștefan Moldovan, canonic și prepozit în Lugoj, oferă „Astrei“ în 1868 o importantă colecție de diplome⁶⁷, iar în 1875 trimite un manuscris de 83 pagini despre activitatea sa revoluționară din perioada 15 martie 1848—17 martie 1849, însoțit de cea mai mare parte a documentelor citate în original, materiale publicate în revista „Transilvania“ din anul 1875⁶⁸. Prin adresa datată 14 iunie 1894, vicepreședintele „Astrei“ Ilarion Pușcariu mulțumește Consistoriului diecezan gr. ort. din Caransebeș pentru stăruințele acestuia de a colecționa diplome istorice și a le comunica „Astrei“⁶⁹. În raportul de activitate al comitetului asociației pe anul 1885 se consemnează faptul că „Astra“ a primit gratuit colecția ziarului „Luminătorul“ din Timișoara, iar Biblioteca centrală a „Astrei“ a donat Societății Române de lectură din Timișoara o colecție din revista „Transilvania“ pe 1885⁷⁰. Preotul bibliofil Emilian Micu din Chișoda face schimburi de publicații și cărți cu „Astra“⁷¹.

La rîndul lor bănățenii beneficiază de sprijinul „Astrei“ mai ales prin bușele acordate de asociație elevilor și studenților săraci⁷², prin răspîndirea de publicații și ajutor în tipărirea unor cărți⁷³.

Cu prilejul adunărilor generale ale „Astrei“, care se țineau în fiecare an în altă localitate din Transilvania și constituiau adevărate evenimente culturale cu un puternic răsunset politic, pledînd pentru o viață națională proprie, bănățenii nu pierd ocazia de a trimite reprezentanți și telegrame de salut⁷⁴. În anul

⁶¹ *Idem*, 1891, nr. 7, p. 209.

⁶² *Idem*, 1895, nr. 4, p. 122.

⁶³ *Luminătorul*, 1886, nr. 83, p. 4.

⁶⁴ *Transilvania*, 1889, nr. 5—6, p. 44.

⁶⁵ *Idem*, p. 44—47; nr. 15—16, p. 122—124; 1890, nr. 9, p. 338—340; 1891, nr. 11, p. 351; 1892, nr. 2, p. 64.

⁶⁶ *Idem*, 1892, nr. 3, p. 96; *Foaia ilustrată*, 1891, nr. 45, p. 359.

⁶⁷ *Transilvania*, 1868, nr. 14, p. 318—320 și 345—349; 1869, nr. 6, p. 61—63.

⁶⁸ *Idem*, 1875, nr. 6, p. 64 și nr. 7—24.

⁶⁹ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, dos. IV—235/1894. (Este vorba de două diplome medievale de la regele Ungariei Ludovic I, din anul 1376 și de la Ioan Leon din 1631, publicate în revista „Transilvania“ din 1894, nr. 1, 6 și 7).

⁷⁰ *Transilvania*, 1886, nr. 15—16, p. 123.

⁷¹ *Idem*, 1892, nr. 5, p. 152.

⁷² Biblioteca „Astra“ Sibiu, fond Manuscrise, cota M, VIII/2/17; *Transilvania*, 1874, nr. 17—18, p. 200; 1875, nr. 22, p. 254—256; 1869, nr. 13—14, p. 108; 1892, nr. 9, p. 317.

⁷³ *Transilvania*, 1894, nr. 9, p. 305; 1895, nr. 1, p. 22.

⁷⁴ *Idem*, 1883, nr. 17—18, p. 124; 1894, nr. 9, p. 305.

Fig. 3 — Corul plugarilor din Chizătău la Sibiu, în 1892.

1892 la adunarea generală a „Astrei“ de la Sibiu este invitat și corul plugarilor de la Chizătău pentru a concerta la serbările organizate cu acest prilej. După răsunătoare succese repurtate în fața unui public pretentios din Arad, Timișoara, Lugoj, Lipova, Caransebeș și alte centre bănățene, corul din Chizătău se prezenta, în al 35-lea an al existenței sale, în fața reprezentanților românilor din toate ținuturile românești. Ziarul „Foaia de duminică“ care apărea la Timișoara, doi ani mai târziu, consemna acest eveniment în primul său număr, arătând că: „La 1892 o mare cinste a ajuns acest cor. A fost chemat în Ardeal să concerteze la adunarea generală a «Asociațiunii transilvane». Acea a fost poate cea mai sărbătorească zi a corului de la Chizătău, când a cîntat înaintea unui public așa de numeros și ales, cum a fost cel de la adunarea «Asociațiunii» din Sibiu. Români din mai toate părțile erau acolo de față, din Banat, Ardeal, România; atunci dară s-a arătat corul de la Chizătău mai bine înaintea neamului românesc“⁷⁵.

Astfel de evenimente cultural-politice de amploare erau salutate cu entuziasm de bănățeni care își exprimau speranța ca în curînd „Cîntarea libertății naționale“ să răsunе puternic „preste întreg pămîntul românesc“⁷⁶.

Antrenarea unor intelectuali români bănățeni în multitudinea preocupărilor culturale ale „Astrei“ încă din anii cînd aceasta nu desfășura o activitate organizată în Banat înlesnește cunoașterea în acest ținut a scopului pentru care milita asociația, pregătind astfel terenul pentru cuprinderea întregului teritoriu românesc din cadrul monarhiei austro-ungare într-o organizare național-culturală

⁷⁵ *Foaia de duminică*, 1894, nr. 1, p. 1.

⁷⁶ *Ibidem*.

unitară. Acest fapt se realizează la sfârșitul secolului al XIX-lea cînd „Astra” își extinde activitatea organizată și asupra Banatului, Crișanei și Maramureșului. Lărgirea sferei de activitate a asociației în Banat este inaugurată de adunarea generală a „Astrei” de la Lugoj, din august 1896, după care încep să se constituie primele despărțăminte bănățene la Lugoj, Bocșa, Sînicolaul Mare, Oravița, Timișoara⁷⁷.

Prin activitatea sa culturală, „Astra” a contribuit foarte mult la opera de reînnoire națională a românilor din cadrul monarhiei austro-ungare și la mobilizarea lor în lupta pentru libertate și unitate națională.

ELENA BORUGĂ

⁷⁷ Elena Borugă, *Prima adunare a „Astrei” în Banat*, în *Apulum*, XVI, 1978, p. 397—400; idem, *Activitatea despărțămîntului Bocșa al „Astrei” (1898—1918)*, în *ActaMN*, XVII, 1980, p. 607—614; idem, *Activitatea despărțămîntului Timișoara al „Astrei” (1898—1918)*, în *Apulum*, XX, 1982, p. 297—306.